

Research Paper

Analysis of effective factors in the quality of life of resident's urban poor neighborhoods: A case study in Jafarabad and Dolatabad neighborhoods of Kermanshah

Zarghami Saeid¹, Lotfali Kozehgar Kalgi^{*2}, Rahimi Ali³

¹ Researcher in the Faculty of Science, Shahid Beheshti University, Iran

² Assistant Professor in the Faculty of Science, Shahid Beheshti University, Iran

³ Master in the Faculty of Science, Shahid Beheshti University, Iran

10.22080/usfs.2021.17658.1898

Received:

December 10, 2019

Accepted:

April 28, 2021

Available online:

May 19, 2021

Keywords:

Quality of life, objective and subjective aspects, urban poor neighborhoods, Kermanshah

Abstract

AbstractUndoubtedly, one of the most important changes in urban planning is to create and improve the quality of life in urban environments. Accordingly, considering that the ultimate goal of all theories and movements, scholars and politicians in the field of urban affairs is to improve the quality of life in the townspeople, understanding and recognizing factors affecting the quality of life of citizens and how to measure them in neighborhoods, especially informal settlements, as well as understanding the complexities of self-propagating settlements and recognizing the various dimensions of social, economic, cultural and psychological life and its physical environment. In order to provide solutions and scientific and practical programs to urban managers, it is essential to study the quality of life in these settlements inevitable. Therefore, this research studies the factors affecting the quality of life in spontaneous settlements in the studied areas. To analyze the components, and to use field studies and according to Cochran formula, the questionnaire was distributed among residents of the studied neighborhoods. The results of data analysis indicate that the quality of life is different in the two neighborhoods. In the study of factors affecting the quality of life, components of sense of belonging, social and mental well-being can have a greater impact on the quality of life in these neighborhoods. Economic components, safety, and security, facilities and services have indirectly affected the quality of life, respectively.

*Corresponding Author: Lotfali Kozehgar Kalgi

Address: Faculty of Science, Shahid Beheshti University, Iran

Email: akozegar2010@gmail.com

Tel: 09128100815

Extended Abstract

1. Introduction

This study is to focus on one of the informal communities in Jafarabad and Dolatabad neighborhoods of Kermanshah Research. The reason for choosing these neighborhoods, in addition to the physical quality of the special social issues, is specific to these neighborhoods. Jafarabad neighborhood is often of rural origin and in the form of ethnic and tribal solidarity Neighborhood has continued. Conditions due to financial poverty and not having a suitable job lead to job orientation False and finally the tendency to buy and sell smuggled goods, weapons and drugs in this neighborhood. Continuing these conditions in this neighborhood, in addition to the current problems in the neighborhood, because it will spread to the whole city, in other words the problem on a local scale will become a major challenge throughout the city. Dolatabad neighborhood like Jafarabad neighborhood has a nomadic and rural base that migrated to this neighborhood in the 60's due to the imposed war. This neighborhood has ethnic ties and good social capital. Hence, compared to other settlements, the city of Kermanshah itself has the least crime and social problems. However, both neighborhoods have many problems such as lack of urban facilities and services, physical rupture, environmental pollution and the existence of social problems. What can be clearly stated is that the policies of the last few decades in Iran in terms of theoretical literature on empowerment and urban regeneration policy has been discussed in the past few years. What in practice, we see that the residents of these settlements have been forgotten and appreciated. Lack of attention to the quality of life in these

settlements causes the continuation of many problems and the formation of a vicious cycle of poverty and many problems still exist.

2. Research Methodology

The sampling method in the study neighbourhood was simple random and to determine the sample size according to The Cochran's formula is used to deduce data and establish correlations between variables. Statistical community size the residents of the spontaneous settlement of Jafarabad neighbourhood were 1500 people, which according to Cochran's formula with an error of 0.05 percent, 305 people were chosen. The population of informal settlements in Dolatabad neighbourhood is estimated at 2300 people; the sample size is 329 people. The content validity index is 0.6, which is the minimum validity value Acceptable means 0.42 is larger. Cronbach's alpha method is used to determine the reliability of the questionnaire.

3. Research Findings

In terms of effective indicators on the objective quality of life, the social index is the percentage of participation of residents in different sectors. It is higher than the average in both neighborhoods. This is partly due to the existence of participatory capacities in the residents Neighborhood points. On the other hand, there is a negative attitude towards urban management in both neighborhoods. In the index economics, what can be specifically referred to in the lack of proper employment and livelihoods Bank loan facilities are extremely low in both neighborhoods. In the environmental-physical dimension, it can be said that one of the characteristics of spontaneous settlements is physical rupture and low environmental quality. Poor access and

Lack of access to public transportation and low quality of TV and neighborhood landscape and low quality of the road network are features of the body of the study area. In the physical-environmental dimension, it can be stated that one of the characteristics of Spontaneous settlements is a physical rupture and poor environmental quality. Poor access and lack of access to public transportation and the low quality of the appearance of the neighborhood and the low quality of the network of passages of the physical characteristics of the neighborhoods is being researched. In the index of feeling safe and secure, the two factors are the existence of defenseless spaces in the neighborhood and traffic Night in the two neighborhoods has caused the greatest sense of insecurity. Finally, the level of feeling safe and secure is in moderate and downward neighborhoods. Another indicator is the mental well-being of the residents of these settlements. Satisfaction from family and individual perception of success are among the items that have been above average in both neighborhoods.

4. Conclusion

The results show that the quality of life, both objectively and mentally, is different in the two neighborhoods. In addition, the effective indicators on the quality of life of these settlements are different. These neighborhoods in terms social potentials are in good shape, so it can be expressed in terms of participation and the trust among the residents is in a good condition.

However, these neighborhoods are the physical bedrock of social ills and the formation of perverted subcultures and the creation of a social criminal base. Other challenges in terms of objective quality life is in economic, physical-environmental dimensions and facilities and services. These neighborhoods are mostly plagued with problems such as lack of observance of formal and conventional rules and regulations of urban planning, severe lack of services, rapid physical and demographic growth, employment and structural and utility instability and revenue instability are the most informal. Despite many problems in this regard, the residents of these neighborhoods are in a favorable situation in terms of psychological issues. Therefore, these neighborhoods are characterized by a sense of belonging and a sense of worth in a better position than others Indicators such as mental dimensions..

5. Funding

There is no funding support.

6. Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

7. Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

8. Acknowledgments

We are grateful to all the editor and reviewers for their helpful comments.

علمی پژوهشی

تحلیلی بر مؤلفه‌های مؤثر در کیفیت زندگی ساکنان محلات فرودست شهری مورد پژوهی: محله‌ی جعفرآباد و دولت‌آباد شهر کرمانشاه

سعید ضرغامی^۱، لطفعلی کوزه گر کالجی^{۲*}، علی رحیمی^۳

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
^۲ استادیار گروه جغرافیا و آمایش انسانی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران
^۳ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

 10.22080/usfs.2021.17658.1898

چکیده

بدون شک یکی از اصلی‌ترین دگرگونی‌ها در عرصه‌ی برنامه‌ریزی شهری ایجاد و ارتقای کیفیت زندگی در محیط‌های شهری است. با توجه به اینکه هدف نهایی تمامی نظریه‌ها و جنبش‌ها و مدیران و برنامه‌ریزان در حوزه‌ی مسائل شهری، به بهبود کیفیت زندگی شهروندان معطوف است، درک و شناخت عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی شهروندان و چگونگی سنجش آن در محلات شهری به ویژه محلات فرودست دارای اهمیت است. بنابراین، پژوهش پیش رو به بررسی مؤلفه‌های مؤثر بر ابعاد کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های خودانگیخته در محلات مورد پژوهش پرداخته است. سکونتگاه خودانگیخته جعفرآباد مبتنی بر پیوندی قومی شکل گرفته است گرایش به مشاغل کاذب، فروش کالای قاچاق، سلاح و مواد مخدر و بزهکاری اجتماعی از جمله چالش‌های این محله است. از سوی دیگر، محله‌ی دولت‌آباد بیشتر متأثر از شرایط مذهبی شکل گرفته است مشکلات اقتصادی و اجتماعی کمتری نسبت به محله‌ی جعفرآباد دارد. از این رو، هدف پژوهش، بررسی کیفیت زندگی با توجه به شرایط متفاوت این دو محله است. جهت تحلیل مؤلفه‌ها با استفاده از مطالعات میدانی و جهت تحلیل یافته‌ها از آزمون، رگرسیون و تحلیل مسیر استفاده شده است. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها گویای آن است که کیفیت زندگی در سطح دو محله از نظر ساکنان متفاوت است. همچنین مؤلفه‌ها مورد پژوهش نیز از دیدگاه ساکنان متفاوت بوده است. افزون بر آن بعد عینی و ذهنی کیفیت زندگی در محله‌ی دولت‌آباد شرایط مطلوب‌تری نسبت به محله‌ی جعفرآباد داشته است. در بررسی مؤلفه‌های ذهنی بر کیفیت زندگی مؤلفه‌های حس تعلق و بهزیستی ذهنی و در مؤلفه‌ی عینی، شاخص اجتماعی بیشتر تأثیر بر کیفیت زندگی در محلات داشته است.

تاریخ دریافت:

۱۹ آذر ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش:

۲۶ آذر ۱۳۹۹

تاریخ انتشار:

۲۹ اردیبهشت ۱۴۰۰

کلیدواژه‌ها:

مؤلفه‌ها، ابعاد کیفیت زندگی،
محلات فرودست، کرمانشاه

* نویسنده مسئول: لطفعلی کوزه گر کالجی

آدرس: گروه جغرافیا و آمایش انسانی دانشگاه شهید بهشتی،
تهران، ایران

ایمیل: akozegar2010@gmail.com
تلفن: ۰۹۱۲۸۱۰۰۸۱۵

۱ مقدمه

امروزه با روند رشد افزایش جمعیت و تمرکز این افزایش در شهرها شاهد مسائل و مشکلاتی در شهرها جهان سوم هستیم. شهرهای کشورهای در حال توسعه به شکل غم انگیزی مکان تمرکز فقر شده و به مرور تعدادی از فقرا به حاشیه ی شهرها رانده می شوند که در آنجا نیز با مشکلات جدیدی برخاسته از شرایط محلی روبه رو می شوند از جمله مشکلات و مسائل در این زمینه به وجود آمدن سکونتگاه های خود انگیخته و تبعات گوناگون آن بر جامعه ی شهری می باشد (Hall & Ulrich, 2000:14). سکونتگاه های خودانگیخته، یکی از چهره های بارز فقر شهری است که درون یا مجاور شهرها به شکلی خودرو، فاقد مجوز ساختمان و برنامه ی رسمی شهرسازی با تجمعی از اقشار کم درآمد و سطح نازلی از کمیت و کیفیت زندگی شکل می گیرد و با عناوینی همچون حاشیه نشینی، اسکان غیررسمی، سکونتگاه های خودرو و نابه سامان و اجتماعات آلودگی نامیده می شود (صرافی^۱، ۱۳۸۱: ۵). در واقع به دلیل نابرابری های نظام اقتصادی حاکم فرصت های رسمی از جمله در زمینه ی مسکن برای فقرا غیر ممکن و تنها را را در فرصت های غیر رسمی می یابند (UN-HABITAT, 2003:6). در ایران نیز به موازات رشد شهر نشینی، گسترش محلات فقیر نشین به ویژه خود انگیخته از پدیده های فراگیر شهر معاصر بوده است (ایران دوست و صرافی^۲؛ ۱۳۸۶: ۲۰۲). طبق آمارهای موجود، حدود هشت میلیون نفر از جمعیت ایران در این نوع سکونتگاه ها زندگی می کنند. این پدیده از دهه ی ۷۰ به بعد با گسترش ابعاد آن نه تنها خود محدوده سکونتگاه های خود انگیخته بلکه در برخی از موارد یک ناحیه یا حتی منطقه را تحت تاثیر خود قرار داده است (رستم زاده^۳؛ ۱۳۹۰: ۳۲۲). این گونه سکونتگاه ها هر چند جلوه ای از فقر است؛ اما بازتاب کاستی ها و

نارسایی های سیاست های دولتی و بازار رسمی نیز محسوب می شوند. سکونتگاه های خود انگیخته به سبب باز تولید فقر و گسترش آن، به مخاطره انداختن محیط زیست و تحمیل هزینه ای بیشتر برای حل مشکلات، تهدیدی جدی برای پایداری و انسجام جامعه ی شهری محسوب می شود (Document empowering informal settlements, 2003). از آنجا که سکونتگاه های خود انگیخته از زمینه ای فراتر از مکان آن نشأت می گیرد و بر محیطی فراتر از مکان آن نیز تأثیر می گذارد. از این رو، توجه به بستر سازی جهت ارتقای شرایط محیطی و کیفیت زندگی این سکونتگاه ها دارای اهمیت زیادی می باشد. در حال حاضر ارائه ی خدمات به این سکونتگاه ها به عنوان بخشی از دغدغه های مدیران شهری محسوب می شود. به همین دلیل توجه بسیاری از صاحب نظران، به مفهوم کیفیت زندگی در راستای ارتقای شرایط زندگی و بهبود کیفی زندگی می باشد (ربانی و کیانپور^۴؛ ۱۳۸۶: ۵۶). اما در بیشتر برنامه ریزی ها برای این سکونتگاه ها نظر خود ساکنان به فراموشی سپرده شده است که این خود سبب کاهش کیفیت و عدم رضایت ساکنان این سکونتگاه ها شده است (Schmit, 2002:412).

کیفیت زندگی مردم درجه رضایت از نیازهای مادی، معنوی و اجتماعی است. این مفهوم گسترده تر از امنیت مالی (استاندارد زندگی) و ارزیابی شرایط انسانی است و این تخمین بر مبنای رضایت خود فرد از این شرایط است. کیفیت زندگی شامل امنیت شخصی و ملی، محیط پاکیزه، آزادی اقتصادی و سیاسی و بسیاری از شرایط دیگر رفاه انسان است که اندازه گیری آن دشوار است (Krinitycyna et al: 2015). با توجه به اینکه چنین سکونتگاه هایی به علت غیر رسمی بودن، از برنامه ریزی، طراحی شهری و خدمات عمومی محروم هستند به تبع آن کیفیت زندگی نیز در آنها در شرایط مطلوبی قرار

³ - Rostamzadeg

⁴ - Rabani and kianpor

¹ - Sarafi

² - Irandoust and Sarafi

روبه رو هستند. آنچه به طور مشخص می توان بیان داشت این است که سیاست های چندین دهه گذشته در ایران از لحاظ ادبیات نظری به مباحث توانمندسازی و در چند سال گذشته سیاست بازآفرینی شهری مطرح بوده است. اما آنچه در اجرا شاهد آن هستیم فراموشی و به دست تقدیر سپردن ساکنان این سکونتگاه ها بوده است. عدم توجه به کیفیت زندگی در این سکونتگاه ها سبب تداوم مشکلات فراوان و شکل گیری دور باطل تسلسل فقر و بسیاری از مشکلات شده است. در نهایت تداوم چنین روندی موجب کاهش کیفیت زندگی در این محلات می گردد. بنابراین سوالات پژوهش به شرح زیر می باشد:

۱. شاخص های ذهنی و عینی کیفیت زندگی در محلات فرودست شهری کرمانشاه چگونه است؟
۲. مهم ترین شاخص های تاثیر گذار در کیفیت زندگی ساکنان محلات مورد پژوهش کدام است؟

۲ مبانی نظری و پیشینه ی تحقیق

تعریف کیفیت زندگی باتوجه به نسبی بودن و متفاوت بودن معانی و مفاهیم و شاخص های سنجش کیفیت زندگی دشوار به نظر می رسد. رامنی مفهوم کیفیت زندگی را به میزان قابل توجهی سنگین و مبهم می داند (Romney et al., 1994:253). در حقیقت، تعاریف متفاوت از کیفیت زندگی در ادبیات علمی مورد اشاره قرار گرفته است (Morais, Miguéis, and Camanho, 2011; Hagerty et al., 2001). اما هیچ کس منکر آن نیست که کیفیت زندگی برای یک شهر ضروری است. این مفهوم به طور فزاینده ای توسط تصمیم گیرندگان، متخصصان و شهروندان محلی مورد استفاده قرار می گیرد. که با معنای و جنبه های مختلفی همراه است. با این وجود، هنوز جوهر کیفیت زندگی در هنگام استفاده در مناطق شهری

ندارد. ادامه چنین روندی سبب گسترش و کاهش کیفیت زندگی در سایر بخش های شهر در بلند مدت می گردد. به عبارتی، فقر به عنوان یکی از بارزترین نماد این محلات به شکل بیماری اپیدمی (فراگیر) عمل نموده و مسائل و مشکلات ناشی از این امر را به کل شهر سرایت خواهد داد و دور و تسلسل فقر را برای خانواده ها و به تبع آن برای کل شهروندان به وجود خواهد آورد. از سوی دیگر، نظام برنامه ریزی و شهرسازی کشور با چالش عظیم اسکان غیر رسمی مواجه است، به طوری که بر اساس برآوردها حدود هشت میلیون از هموطنان مان در سکونتگاه های خودانگیخته زندگی می کنند.

این پژوهش محلات جعفر آباد و دولت آباد، یکی از اجتماع های غیررسمی شهر کرمانشاه هستند به عنوان مورد پژوهش انتخاب کرده است. دلیل انتخاب این محلات علاوه بر کیفیت نازل کالبدی مسائل اجتماعی ویژه، مختص به این محلات است. محله ی جعفرآباد غالباً منشاء روستایی دارد و همبستگی قومی و قبیله ای خود را در قالب همبستگی محله ای تداوم بخشیده است. شرایط ناشی از فقر مالی و نداشتن شغل مناسب موجب گرایش به مشاغل کاذب و در نهایت گرایش به سمت خرید و فروش کالای قاچاق، سلاح و مواد مخدر در این محله شده است. ادامه این شرایط در این محله علاوه بر مشکلات کنونی موجود در محله، سبب گسترش آن به کل شهر و به عبارتی مشکل در مقیاس محلی، تبدیل به چالش بزرگ در کل شهر خواهد شد. محله ی دولت آباد همانند محله جعفرآباد دارای پایگاه عشایری و روستایی است که در دهه ی ۶۰ متاثر از جنگ تحمیلی به این محله مهاجرت کرده اند. این محله دارای پیوندهای قومی و از سرمایه ی اجتماعی مناسبی برخوردار است. از این رو، نسبت به سایر سکونتگاه های خود انگیخته شهر کرمانشاه از کمترین بزه و مشکلات اجتماعی برخوردار است. اما هر دو محله با مشکلات فراوانی همچون کمبود امکانات و خدمات شهری، گسست کالبدی، آلودگی محیطی و وجود مشکلات اجتماعی

روش های عینی را جهت سنجش کیفیت زندگی موثر می داند (Mercer Human Resource Consulting, 2007). تحقیقات صورت گرفته در ارتباط با موضوع پژوهش صورت گرفته است. شکوهی و همکاران در پژوهش خود به بررسی شاخص های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی کیفیت زندگی شهری نشان داد برای بهبود کیفیت زندگی شهری باید به شاخص های کالبدی بیشتر توجه کرد (شکوهی و همکاران^۱؛ ۱۳۹۲). حسینی و باقریان در پژوهش خود به سنجش ابعاد کیفیت زندگی در نوشهر پرداخته اند که نتایج پژوهش آنان نشان می دهد که پس از سنجش بعد عینی و ذهنی، نقش مولفه های ذهنی نسبت به عینی در کیفیت زندگی می داند. در ارزیابی نهایی ابعاد عینی و ذهنی شهروندان شهر نوشهر را چندان مناسب نمی باشند (حسینی و باقریان^۲؛ ۱۳۹۴). خراسانی مقدم و همکاران در پژوهش خود چهار شاخص اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی و زیباشناختی به عنوان مهم ترین شاخص های کیفیت زندگی در سکونتگاه های غیررسمی شناخته شد. نتایج پژوهش گویای نامساعد بودن ابعاد کیفیت زندگی و همچنین پایین بودن رضایتمندی ساکنان در سکونتگاه خود انگیزه محله ی فرحزاد است (خراسانی و همکاران^۳؛ ۱۳۹۴). احد نژاد و نجفی معتقدند که کیفیت زندگی خانوار با سطوح مختلف وضعیت شغلی، سطح تحصیلات، میزان درآمد، میزان سن، تعداد اتاق برای خانوار و تعداد خانوار در مسکن در محلات برنامه ریزی شده و سکونتگاه غیررسمی تفاوت معناداری وجود دارد (احد نژاد و نجفی^۴؛ ۱۳۹۴). گرکو^۵؛ در منطقه ی مالاوی کیفیت زندگی را علاوه بر تامین نیازهای اساسی در بحث احساسات و روابط اجتماعی مطرح کرده است (Greco, 2015). چن^۶؛ در بررسی کیفیت زندگی علاوه بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی به مسائل بهداشتی و درمانی توجه ویژه ای دارد. به

مبهم است. با وجود این دیدگاه ها و برداشت های متفاوت، مفاهیم بسیار اساسی آن تا حد زیادی هم در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه مشابه باقی می ماند: مردم، تا حد زیادی، نگرانی های مشابه، از جمله اشتغال مناسب، رفاه مادی، زندگی خانوادگی و سلامت خوب را به اشتراک می گذارند (Stiglitz and Fitoussi: 2009). کیفیت زندگی یکی از متناقض ترین اصطلاحات در علوم انسانی می باشد. این تناقض به اندازه ای است که در هر مورد باید متن مورد نظر را مورد توجه قرار داد تا بتوان معنای این اصطلاح را درک کرد. بر این اساس، ارائه ی تعریفی دقیق و واحد از انگاشت کیفیت زندگی بسیار دشوار است و تعریف واحد پذیرفته شده ای از این انگاشت ارائه نشده است (Arnd: 1981: 284). جغرافی دانان در میان اولین کسانی بودند که از شاخص های کیفیت زندگی در مقیاس های مختلف فضایی حمایت می کردند. این امر امکان شناسایی و تجزیه و تحلیل تنوع اجتماعی و فضایی در کیفیت زندگی نه تنها در سطح ملی، بلکه در سطوح جغرافیایی پایین تر را شایع تر کرده است. امروزه مطالعات جغرافیایی شاخص های کیفیت زندگی را در همه سطوح اعمال می کند. نه تنها کیفیت زندگی در قرن نوزدهم در سطح محلی به عنوان مرکز محوری در مطالعات جغرافیایی تبدیل شده است، بلکه در این گونه مطالعات از هر دو شاخص های عینی و ذهنی در مطالعه ی کیفیت زندگی استفاده می شود (Slavuj, 2012). مطالعاتی با دیدگاه های مختلف در این زمینه صورت گرفته است. دلفیم و همکاران در مطالعه ی کیفیت زندگی به چهار عامل موقعیت محیطی، موقعیت مجموعه ها، موقعیت اقتصادی و اجتماعی تاکید دارد (Delfim et al. 2006: 415). سنتوس شاخص های جامعه، شرایط محیط زیست، شرایط کالاهای اجتماعی و شرایط اقتصادی را جهت سنجش کیفیت زندگی شهری مطرح می نماید (Santos, 2007: 418). مرسر؛

4 - ahadnezhad and najafi

5 - Greco

6 - Chen

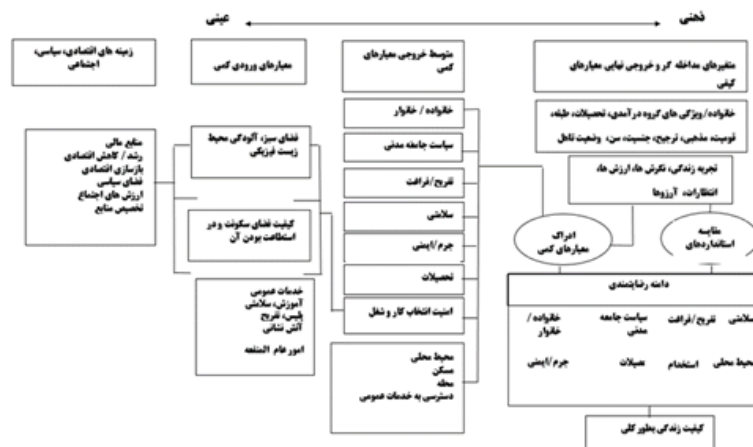
1 - Shakohi et al

2 - hosini and bagheryan

3 - Khorasani et al

این تخمین بر مبنای رضایت خود فرد از این شرایط است. کیفیت زندگی شامل امنیت شخصی و ملی، محیط پاکیزه، آزادی اقتصادی و سیاسی و بسیاری از شرایط دیگر رفاه انسان است که اندازه گیری آن دشوار است. هنگام توصیف کیفیت زندگی به عنوان یک طبقه ی اجتماعی-اقتصادی، لازم است. برخی از ویژگی های آن را ذکر شود. نخست؛ کیفیت زندگی یک مفهوم بسیار وسیع و چندجانبه است و تمام زمینه های جامعه را پوشش می دهد. کیفیت زندگی دو طرف دارد: عینی و ذهنی. دوم؛ ارزیابی عینی بر اساس استانداردهای علمی مبتنی بر نیازها و منافع مردم است، به لحاظ شرایطی که مردم می تواند به طور عادلانه میزان رضایت از این نیازها و منافع را مورد قضاوت قرار دهند. با این حال، نیازها و منافع مردم بسیار فردی هستند، آنها تنها در ذهن مردم، عقاید و قضاوتهایشان وجود دارند. آنها با هیچ مقیاس آماری دستگیر نمی شوند و ارزیابی رضایت مردم از کیفیت زندگی خود ذهنی است (Krinicyna and et al:2015).

طوری که وی بیمارهای همچون سکت و بیماری مزمن و افسردگی رابطه منقی قوی با میزان کیفیت زندگی دارد (Chen, et.al, 2017). فتش معتقد است که توانمندی سازی و ایجاد بسترهای مشارکتی رابطه ی مثبت و قوی با بهبود کیفیت زندگی در ایالات متحده آمریکا داشته است (Fetsch,2017). دیسارت کیفیت زندگی فرد، به حقایق بیرونی و عینی زندگی و ادراک درونی و ذهنی وابسته است (Dissart,2000:159). کارتر کیفیت زندگی را شادمانی فردی یا رضایتمندی از زندگی و محیط می داند (فرجی؛ ۱۳۸۹: ۶۲). در بیان کلی کیفیت زندگی به مولفه های کامیابی و رضایت از زندگی مربوط می شود (لطفی؛ ۱۳۸۸: ۶۶). تفاوت این پژوهش با سایر تحقیقات صورت گرفته در این زمینه، توجه به شاخص های جامع بعد عینی و ذهنی کیفیت زندگی به صورت مطالعه ی تطبیقی در محلات فرودست شهری است. کیفیت زندگی مردم درجه رضایت از نیازهای مادی، معنوی و اجتماعی است. این مفهوم گسترده تر از امنیت مالی (استاندارد زندگی) و ارزیابی شرایط انسانی است و

شکل ۱ چارچوب مفهومی برای کیفیت زندگی در سطح شهر

Source: Murdie et al. 1992

نفر محاسبه شده است. جمعیت اسکان غیر رسمی در محله ی دولت آباد ۲۳۰۰ نفر برآورد شده است که حجم نمونه آن ۳۲۹ نفر می باشد. جهت روایی پژوهش از ۲۰ نفر از کارشناسان استفاده شده است شاخص روایی محتوایی به دست آمده ۰/۶ است که از حداقل مقدار روایی مورد قبول یعنی ۰/۴۲ بزرگتر است. بنابراین، اعتبار محتوایی این پژوهش

تأیید می گردد. برای تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده می شود. برای بررسی تعیین روایی پرسشنامه نیز، از نظر استادان و کارشناسان متخصص استفاده شده است. داده های گردآوری شده از پرسشنامه وارد نرم افزار spss شده و در تحلیل آن علاوه بر آزمون توصیفی از آزمون های استنباطی، پیرسون و رگرسیون و تحلیل مسیر استفاده می شود. پیش از شروع آزمون لازم می باشد که تعیین شود که از آزمون های پارامتریک یا ناپارامتریک برای تحلیل داده ها استفاده شود. بنابراین، لازم است که نرمال بودن و یا نبودن داده ها مشخص شود. یکی از آزمون ها جهت بررسی نرمال بودن داده ها آزمون کولموگروف-اسمیرنوف می باشد. اگر آزمون معنا دار بود یعنی p کوچکتر از ۰/۰۵ بود، به معنی این است که توزیع نرمال نیست و باید از آزمون ناپارامتریک استفاده کنیم. بنابراین، اگر نتیجه ی این آزمون معنی دار نباشد، امکان استفاده از آزمون های پارامتریک وجود دارد. با توجه به جدول بالا ملاحظه می شود که که سطح معنا داری تمامی شاخص های پژوهش بیشتر از ۰/۰۵ می باشد. بنابراین، توزیع داده های پژوهش نرمال است و از آزمون های پارامتریک می توان استفاده کرد.

اما آنچه به طور مشخص سبب می گردد که به کیفیت زندگی در سکونتگاه های خود انگیخته پرداخته شود، مسائل و مشکلاتی است که در این سکونتگاه ها ناشی از سوء مدیریت در مقیاس کلان و به کارگیری سیاست های اشتباه در این زمینه است. در دهه ی ۷۰ و تحت تاثیر نئولیبرالیسم سیاست های مطرح در زمینه ی سکونتگاه های خود انگیخته ناپیده گرفتن بود. سیاست های بعد پیش گرفته شده در این زمینه، تخلیه اجباری ۱ بود (UN-HABITAT, 2003:120-130). چنین دیدگاه های طی زمان تکامل یافت و سیر ان دگرگون گشت. از سال ۱۹۸۰ رویکرد کالبدی با هدف بهسازی شکل گرفت و از ۱۹۹۰ رویکرد توانمند سازی شکل گرفت. این رویکرد تاکید بر ایجاد چارچوبی سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت های درونی اجتماعات محلی و همراهی با توسعه ی اقتصادی و اجتماعی دارد (صرافی، ۱۳۹۳).

۳ روش شناسی تحقیق

روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و از لحاظ هدف کاربردی - توسعه ای می باشد. داده ها به دو صورت کتابخانه ای و میدانی گردآوری می شوند. در روش میدانی از پرسشنامه بهره گرفته می شود. روش نمونه گیری در محله ی مورد مطالعه، به صورت تصادفی ساده بوده است و برای تعیین حجم نمونه نیز با توجه به نوع استنباط داده ها و برقراری همبستگی بین متغیرها از فرمول کوکران استفاده می شود. حجم جامعه ی آماری ساکنان سکونتگاه خود انگیخته محله ی جعفرآباد ۱۵۰۰ نفر بوده است که براساس فرمول کوکران با خطای ۰/۰۵ درصد ۳۰۵

¹ - Force Eviction

جدول ۱ آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن داده های پژوهش

بهریستی ذهنی	رضایتمندی	عدم احساس ایمنی و احساس ارزشمند بودن	حس تعلق	امکانات و خدمات	ایمنی و امنیت	محیطی - کالبدی	اقتصادی	اجتماعی	
۱/۲۸	۱/۴۱	۱/۵۳	۱/۰۱	۱/۵۹	۱/۲۴	۱/۱۵	۱/۲۲	۱/۳۸	کولموگروف اسمیرنوف Z
۰/۲۱۷	۰/۲۴۸	۰/۲۳۹	۰/۰۸۷	۰/۱۶۰	۰/۳۸۱	۰/۱۴۰	۰/۰۶۱	۰/۹۹	Sig. (2-tailed)

همچون سمیر امین در قالب بانک گرامشی^۱ ضروری به نظر می رسد. در هر دو محله تامین هزینه های درمانی، آموزشی و نیازهای اولیه زندگی با مشکلات زیادی روبه رو است. این امر بیانگر فقر به عنوان یکی از ویژگی های سکونتگاه های خود انگیخته است. در بعد محیطی- کالبدی می توان بیان داشت که یکی از ویژگی های سکونتگاه های خود انگیخته گسست کالبدی و کیفیت پایین محیطی می باشد. دسترسی ضعیف و عدم دسترسی به حمل و نقل عمومی و کیفیت پایین سیما و منظر محله و کیفیت پایین شبکه معابر از ویژگی کالبدی محلات مورد پژوهش می باشد. در شاخص ایمنی و امنیت گویه های سرقت اموال، مزاحمت ناموسی و تداخل سواره و پیاده به عنوان مشکل زا ترین گویه ها در بعد ایمنی و امنیت در هر دو محله بوده اند. در شاخص امکانات و خدمات در هر دو محله دسترسی نامناسبی به خدمات و امکانات داشته اند. که مهم ترین آنها در بخش آموزشی و بهداشتی می باشد.

با توجه به جدول بالا ملاحظه می شود که که سطح معنا داری تمامی شاخص های پژوهش بیشتر از ۰/۰۵ می باشد. بنابراین، توزیع داده های پژوهش نرمال است و از آزمون های پارامتریک می توان استفاده کرد.

۴ یافته ها و بحث

با توجه به جدول شماره ۱ یک ملاحظه می شود که از لحاظ شاخص های موثر در کیفیت عینی زندگی، شاخص اجتماعی درصد مشارکت ساکنان در بخش های مختلف در هر دو محله بالاتر از میانگین می باشد. این موضوع تا حدودی به وجود ظرفیت های مشارکت پذیری در ساکنان محله اشاره دارد. از سوی دیگر، دیدگاه منفی نسبت به مدیریت شهری در هر دو محله ملاحظه می شود. در شاخص اقتصادی آنچه به طور مشخص می توان به آن اشاره به دلیل عدم شغل مناسب و تامین اتیه زندگی بهره گیری از وام تسهیلات بانکی به شدت در هر دو محله پایین است. پیگیری سیاست های

جدول ۲ تحلیل توصیفی شاخص های موثر در بعد عینی کیفیت زندگی در محلات مورد پژوهش

میانگین	میانگین
محله دولت آباد	محله جعفرآباد
۳/۴۹	۳/۰۶
۳/۲۳	۳/۰۲
۲/۲۲	۱/۸۹

۱ - اشراف انسان ها به عنوان ضامن وام پذیرفته می شد و یکی از موفق ترین بانک ها در زمینه ی بازپرداخت وام بوده است.

میانگین		میانگین
۳/۳۱	میزان فعالیت های داوطلبانه	۳/۲۸
۳/۳۵	میزان کمک (مالی و غیره) به همسایگان	۲/۹۸
۳/۰۹	حمایت مالی همسایه ها از شما در صورت نیاز	۲/۵۳
۳/۲۳	مشارکت در فعالیت های عمومی	۳
۳/۵۴	درصد مشارکت در کارهای خیرخواهانه	۳/۰۲
۳/۱۸	میانگین محلات	۲/۸۴
اقتصادی		
۱/۹	میزان اشتغال ساکنان در درون محله	۱/۱۵
۲/۲۳	میزان سرمایه گذاری محلی	۲/۰۱
۲/۶۸	میزان کسب و کارهای تعاونی	۲/۲۳
۱/۹۹	تعداد کسب و کارهای سبز	۱/۷۸
۲/۷۸	توانایی تامین نیازهای اولیه خانواده	۲/۵۶
۲/۰۹	توانایی تامین هزینه های آموزشی خانواده	۱/۹۲
۲/۵۴	توانایی تامین هزینه های بهداشتی و درمانی خانواده	۲/۳۷
۱/۸۴	استفاده از اعتبارات مالی و بانکی	۱/۳۸
۲/۲۶	میانگین محلات	
	میانگین کل: ۲/۰۹	
	کالبدی - محیطی	
۲/۱۲	میزان دسترسی به حمل و نقل عمومی	۱/۳۷
۲/۶۳	پاکیزی و تمیزی محیط	۲/۰۹
۳	میزان مصرف منابع (آب و برق و غیره)	۲/۹۱
۱/۹۷	کیفیت نور و روشنایی محله	۱/۰۶
۲/۴۴	کیفیت شبکه عبور و مرور	۱/۸۸
۲/۰۸	کیفیت سیما و منظر شهری	۱/۲۱
۲/۷۱	میزان دسترسی به فضاهای سبز	۲/۴۵
۲/۴۲	میانگین محلات	۱/۹۷
	میانگین کل: ۲/۱۹	
	ایمنی و امنیت	
۳/۹۶	سرقت اموال	۴
۲/۰۲	محافظت در برابر بزهکاری و خشونت	۱/۸۲
۱/۷	محافظت در برابر تجربه حس ناگوار	۱/۴۳
۳/۲۸	میزان مشاهده ی رفتارهای بزهکارانه	۳/۸۸
۳/۱۹	مشاهده ی روابط ناهنجار	۲/۹۵

میانگین		میانگین
۳/۲۳	توزیع مواد مخدر	۳/۷۹
۲/۹۴	زورگیری	۳/۱
۳/۵۵	تداخل سواره و پیاده	۳/۸۵
۳/۲۶	مزاحمت های ناموسی	۳/۴۴
۳/۳	قاچاق مواد مخدر و اسلحه	۳/۹۸
۳/۰۱	میانگین محلات	۳/۱۴
	میانگین کل: ۳/۰۷	
	امکانات و خدمات	
۲/۸۸	دسترسی به مراکز آموزشی	۲/۶
۲/۸۶	دسترسی به مراکز درمانی	۲/۱۳
۲/۹۸	دسترسی به مراکز تفریحی	۲/۷۱
۲/۳۵	دسترسی به خدمات اساسی در مقیاس محله	۱/۷۴
۲/۷۹	قابلیت دسترسی به خدمات شهری	۲/۲۳
۲/۴۷	موجود بودن و دسترسی به حمل و نقل	۲/۱۱
۳/۱۱	دسترسی به تسهیلات فاضلاب	۲/۸۷
۲/۷۷	میانگین محلات	۲/۳۴
	میانگین کل: ۲/۵۵	

گویه میزان تاثیرگذاری در تصمیمات کلان در سطح شهر پرسش شنوندگان معتقدند که کمترین میزان تاثیر گذاری را در سطح تصمیم گیری دارند و به نوعی خود را طرد شده از جامعه می دانند. در سایر گویه های مربوط به احساس ارزشمندی از جمله تحقق خواسته ها براساس استعداد و توانایی ها و بهرمندی از امکانات زندگی، در سطح پایین می باشد. اما اطمینان از توانایی ها برای زندگی و به نوعی اعتماد به نفس در ساکنان محلات بالاتر از حد متوسط می باشد. بنابراین چنین موضوعی به درستی خط بطلانی بر تصورات غلط و شکل گرفته در جامعه مبنی بر عدم توانمندی ساکنان چنین سکونتگاه های کشیده می شود. ساکنان سکونتگاه های خود انگیخته افراد توانمندی می باشند که بر اثر سیاست ها و تصمیمات نامناسب در سطح کلان و در مقیاس شهری توسط مدیران شهری اتخاذ شده است. در شاخص

تحلیل شاخص های موثر در بعد ذهنی زندگی در پنج شاخص صورت گرفته است. در شاخص حس تعلق در هر دو محله عدم تمایل به ترک محله وجود دارد. همچنین رضایت و علاقه مندی در زندگی در محله وجود دارد. اما خوش نام بودن محله را از نظر ساکنان پایین است. این شاخص گویای آن است که در هر دو محله حس تعلق متوسط به بالا می باشد. از این رو، توجه به برنامه های توانمند سازی به ویژه در سطح اجتماع محلی به عنوان راهبردی جهانی در محلات فردست شهری ضروری می نماید. یکی از ویژگی های سکونتگاه های خود انگیخته دوری گزینی از جامعه ی شهری است. احساس ارزشمند بودن در فرد به عنوان فاکتوری مهم در زمینه ی خلاقیت و نوآوری و در نهایت پویایی جامعه است. آنچه در شهرهای ما به عنوان قطبش اجتماعی مطرح می باشد در سکونتگاه های خودانگیخته نمود پیدا کرده است. به طوری که در محلات هدف در

سکونتگاه های سبب رشد قارچ گونه و گسترش این اسکان در نواحی پیراشهری می گردد. ندادن امکانات و خدمات شهری سبب محروم شدن بخشی از جامعه از حقوق اجتماعی است. که تبعات بلند مدتی را برای کل جامعه در بر دارد. مسائل همچون فقر و بیماری های واگیر، شکاف اجتماعی و ... از جمله تبعات آن است که در بلند مدت سبب آسیب به کل جامعه می گردد. شاخص دیگر بهزیستی ذهنی ساکنان این سکونتگاه ها می باشد. رضایت از خانواده و تلقی فردی موفق بودن از جمله گویه هایی است که در هر دو محله بالاتر از متوسط بوده است. در محله ی دولت آباد رضایت از زندگی متوسط است. در احساس سلامتی و تندرستی در هر دو محله پایین از میانگین قرار دارد.

احساس ایمنی و امنیت دو عامل وجود فضاهای بی دفاع در محله و تردد هنگام شب در سطح دو محله سبب بیشترین میزان حس ناامنی گردیده است. در نهایت سطح احساس ایمنی و امنیت در محلات متوسط و رو به پایین است. بیشترین عواملی که سبب این امر شده است اشتغال بعضی از ساکنان به مشاغل مخرب از جمله قاچاق مواد مخدر و اسلحه در محله ی جعفرآباد است. شاخص دیگر رضایت مندی است. بیشتر مواردی که سبب نارضایتی ساکنان این سکونتگاه ها شده است بحث دسترسی به خدمات شهری و تاسیسات شهری است. چنین موضوعی به عنوان چالش اساسی در مدیریت شهری مطرح می باشد. از این نظر چالش محسوب می شود که دادن امکانات به چنین

جدول ۳ تحلیل توصیفی شاخص های مؤثر در بعد ذهنی کیفیت زندگی در محلات مورد پژوهش

میانگین	گویه ها	میانگین
محله دولت آباد	حس تعلق	محله جعفرآباد
۳/۷۵	میزان علاقه به زندگی در محله	۳/۴۲
۳/۵۲	رضایت مندی از ساکن این محله بودن	۳/۲۱
۳/۷۸	عدم تمایل به ترک محله	۳/۵۸
۲/۹۳	میزان خوش نام بودن محله	۲/۸۹
۳/۴۹	میانگین محلات	۳/۲۷
میانگین کل: ۳/۳۸		
احساس ارزشمند بودن		
۲/۳۸	ارزش قائل بودن برای شغلستان توسط جامعه	۲/۰۲
۲/۸۳	میزان بهره مندی از امکانات زندگی	۲/۷۹
۱/۴۹	میزان تاثیرگذاری در تصمیمات کلان در سطح شهر	۱/۱۲
۳/۹۹	اطمینان از توانایی خود برای اداره ی امور زندگی	۳/۶۸
۲/۷۵	رسیدن به استحقاق ها با توجه به توانایی ها خود	۲/۵۳
۲/۶۸	میانگین محلات	۲/۴۲
میانگین کل: ۲/۵۵		
عدم احساس ایمنی و امنیت		
۳	رابطه ی کلامی آزار دهنده در محله	۳/۱۱
۲/۹۳	ترس از وجود فضاهای تاریک در محله	۳/۳۳

میانگین	گویه ها	میانگین
۳/۰۲	عدم احساس امنیت هنگام تردد در شب	۳/۲۸
۳/۳۴	وجود فضاهای بی دفاع در محله	۳/۸۹
۲/۹۹	عدم احساس امنیت در پارک ماشین در محله	۳/۰۶
۳/۰۵	میانگین محلات	۳/۳۳
	میانگین کل: ۳/۱۹	
	رضایت مندی	
۲/۵۴	رضایت کلی از وضعیت مسکن	۲/۳۳
۲/۷۷	رضایت کلی از وضعیت تاسیسات	۲/۳۹
۲/۹۳	رضایت مندی از امکانات و خدمات	۲/۵۱
۲/۸۴	رضایت مندی از ایمنی و امنیت	۲/۷۲
۲/۷۵	رضایت مندی از محیط زیست	۲/۶۸
۲/۷۶	رضایت مندی از خدمات	۲/۵۵
۲/۷۶	میانگین محلات	۲/۶۹
	میانگین کل: ۲/۷۲	
	بهبودی ذهنی	
۳/۲۴	تلقی فردی موفق بودن	۳/۰۳
۳	میزان رضایت از زندگی	۲/۸۷
۳/۰۵	فردی شاد و سرزنده	۲/۹۵
۲/۷۸	احساس سلامتی و تندرستی	۲/۳۱
۳/۷۹	رضایت از خانواده	۳/۴۶
۳/۱۷	میانگین محلات	۲/۹۲
	میانگین کل: ۳/۰۴	

است. شاخص اجتماعی دومین شاخص است که بیشترین اختلاف را باهم دارند. مقدار t آن ۲/۴۷۶ است که این امر به همبستگی اجتماعی و سرمایه اجتماعی بیشتر در محله ی دولت آباد نسبت به محله ی جعفرآباد است. از نظر اقتصادی نیز میان دو محله تفاوت وجود دارد. در شاخص عدم احساس ایمنی و امنیت که مقدار t آن برابر با ۱/۱۵۳ - است ساکنان محله ی جعفرآباد نسبت به محله ی دولت آباد احساس عدم امنیت بیشتری دارند.

جهت مقایسه وضعیت شاخص ها در دو محله مورد پژوهش از آزمون t دو نمونه ای مستقل استفاده شده است. نتایج آزمون گویای آن است که شاخص های موثر بر کیفیت زندگی در محلات مورد پژوهش تفاوت معناداری با هم دارند. بیشترین اختلاف در شاخص کالبدی - محیطی مشاهده می شود به طوری که مقدار t آن ۳/۰۳۸ است که این امر بیانگر مناسب بودن نسبی محله ی دولت آباد از نظر بافت کالبدی و محیطی نسبت به محله ی جعفرآباد

جدول ۴ آزمون T-Test دو نمونه ای مستقل جهت بررسی تفاوت ها

مقداره F	tمقداره	درجه آزادی	سطح معناداری	پایین ترین	بالا ترین
اجتماعی	۰/۲۲۰	۲/۴۷۶	۰/۰۳۵	۰/۱۲۰۹۶	۰/۸۰۰۹۶
اقتصادی	۰/۱۶۳	۲/۰۶۰	۰/۰۴۴	۰/۰۰۹۴۵	۰/۶۵۳۸۸
کالبدی- محیطی	۰/۱۱۷	۳/۰۳۸	۰/۰۰	۰/۱۵۵۱۹	۰/۷۵۴۸۱
ایمنی و امنیت	۲/۳۶۳	۰/۹۱۸	۰/۰۲۸	۰/۴۲۰۸۲	۰/۳۳۸۱۵
امکانات و خدمات	۵/۰۵۸	۰/۷۴۱	۰/۰۰۷	۰/۰۶۳۱۵	۰/۹۰۶۴۸
حس تعلق	۴/۳۸۹	۱/۴۲۰	۰/۰۰۱	۰/۹۰۷۱	۰/۵۳۴۰۴
احساس ارزشمندی	۰/۲۷۸	۰/۹۹۷	۰/۰۲۳	۰/۲۵۶۸۳	۰/۷۶۶۸۳
عدم احساس ایمنی و امنیت	۸/۱۸۲	-۱/۱۵۳	۰/۰۰۰	۰/۷۷۲۶۹	۰/۲۰۸۰۳
رضایت مندی	۸/۹۵۵	۰/۱۸۲	۰/۰۰۶	۰/۵۴۹۸۵	۰/۶۵۹۸۵
بهزیستی ذهنی	۷/۱۰۷	۰/۷۹۷	۰/۰۲۹	۰/۳۸۴۸۹	۰/۸۹۴۲۳

۶۳۲

شود. براین اساس، از همبستگی پیرسون بهره گرفته می شود. نتایج تحلیل با توجه به جدول شماره پنج گویای آن است که بیشترین میزان همبستگی به ترتیب حس تعلق با ۰/۶۸۹، بهزیستی ذهنی ۰/۵۳۲، کالبدی - محیطی ۰/۵۸۹ است. کمترین میزان همبستگی میان امکانات و خدمات و کیفیت زندگی است.

۴/۱ سنجش شاخص های موثر در کیفیت زندگی محله های مورد پژوهش

جهت سنجش تاثیر گذاری شاخص های پژوهش بر کیفیت زندگی از آزمون رگرسیون استفاده شده است. ازاین رو، لازم است نخست، همبستگی میان شاخص های پژوهش و کیفیت زندگی سنجیده

جدول 5 همبستگی پیرسون میان متغیرهای پژوهش

کیفیت زندگی	اجتماعی	اقتصادی	محیطی - کالبدی	ایمنی و امنیت	امکانات و خدمات	حس تعلق	احساس ارزشمند بودن	احساس ایمنی و امنیت	رضایتمندی	بهزیستی ذهنی
۰/۵۰۷	۰/۴۹۴	۰/۵۲۶	۰/۵۰۵	۰/۴۵	۰/۶۸۹	۰/۴۷۵	۰/۴۹۷	۰/۴۵۸	۰/۵۳۲	
Sig. (2-tailed)	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰	۰/۰۰۵	۰/۰۱۲	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	
N	۶۳۴									

زندگی به صورت متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. ازاین رو، برای نشان دادن شدت تأثیرگذاری

در پژوهش حاضر شاخص های موثر در کیفیت زندگی به صورت متغیر مستقل و در مقابل کیفیت

زندگی، می تواند توسط متغیرهای مستقل تبیین شود. که در این آزمون ۵۵ درصد از متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل تبیین شده اند. در جدول شماره پنج سایر نتایج نشان داده شده است.

شاخص ها از رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. نتایج به دست آمده نشان می دهد که میزان همبستگی شاخص های موثر در کیفیت زندگی ۰/۵۶۶ می باشد. ضریب تعیین تعدیل شده نشان می دهد که چه مقدار از متغیر وابسته یعنی کیفیت

جدول ۶ نتایج رگرسیون جهت سنجش شاخص های موثر بر کیفیت زندگی

مدل	ضریب همبستگی چندگانه	R ضریب تعیین	R ضریب تعیین تعدیل شده	اشتباه معیار	D.W
۱	a۰/۷۵۲	۰/۵۶۶	۰/۵۵۹	۰/۶۱۲۶۵	۱/۸۹۹

استقلال بین خطاها پذیرفته می شود. بنابراین، می توان از رگرسیون استفاده کرد. همچنین، بر اساس مقدار محاسبه شده برای F، در سطح اطمینان ۹۵ درصد، می توان بیان داشت که ترکیب خطی متغیرهای مستقل به طور معناداری به تبیین و پیش بینی متغیر وابسته کیفیت زندگی قادر است.

یکی از مفروضات رگرسیون، مستقل بودن خطاها از یکدیگر می باشد. در صورتی که خطاها بایکدیگر همبستگی داشته باشند. امکان استفاده از رگرسیون وجود ندارد. به منظور بررسی استقلال خطاها از یکدیگر از آزمون دوربین - واتسون استفاده شده است. با توجه به نتایج آزمون مقدار آماره دوربین - واتسون ۱/۸۸۹ می باشد. با توجه به اینکه مقدار در فاصله ۱/۵ و ۲/۵ قرار دارد، فرض

جدول ۷ معناداری رگرسیون متغیرهای موثر بر کیفیت زندگی

مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معناداری
۳۰۴/۶۲۶	۱۰	۳۰/۴۶۳	۸۱/۱۶۰	۰/۰۰۰
۲۳۳/۸۳۷	۶۲۳	۰/۳۷۵	-	-
۵۳۸/۴۶۴	۶۳۳	-	-	-

پژوهش داشته است. بعد از شاخص حس تعلق، به ترتیب شاخص های بهزیستی ذهنی، احساس ارزشمند بودن بر بعد ذهنی کیفیت زندگی ساکنان موثر بوده اند. در بعد کیفیت عینی شاخص اجتماعی و کالبدی محیطی در متغیر وابسته کیفیت زندگی موثر بوده اند. کمترین میزان تاثیر بر بعد ذهنی کیفیت زندگی مربوط به شاخص رضایت مندی با ضریب تاثیر ۰/۰۹ - درصد است.

در نهایت، بر اساس ضریب استاندارد شده تاثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، نتایج جدول شماره ۷ هفت نشان می دهد که شاخص های پژوهش تاثیر آماری معناداری بر کیفیت زندگی داشته اند. همچنین از نظر ضریب تاثیر شاخص های پژوهش مشخص گردید که شاخص حس تعلق با ضریب تاثیر ۰/۴۲ درصد بیشترین میزان تاثیر در بعد ذهنی کیفیت زندگی محلات مورد

جدول ۸ ضرایب شدت تعیین کننده های موثر بر کیفیت زندگی

Sig.	T	ضریب غیر استاندارد		ضریب استاندارد (بتا)	
		B	Std. Error		
۰/۰۰۰	۰/۹۸۸	۰/۴۳۱	۰/۱۰۸	-	عرض از مبدا
۰/۰۰۵	۲/۷۹۶	۰/۱۱۴	۰/۰۴۱	۰/۱۱۶	عدم احساس ایمنی و امنیت
۰/۰۱۸	- ۲/۳۸۰	- ۰/۰۹۴	۰/۰۴۰	- ۰/۰۹۹	رضایت مندی
۰/۰۰۰	۳/۵۳۹	۰/۳۰۷	۰/۰۸۷	۰/۳۶۵	اجتماعی
۰/۰۰۰	۳/۵۸۰	۰/۲۸۸	۰/۰۸۰	۰/۳۳۶	بهبودی ذهنی
۰/۰۰۰	۱۰/۵۶۹	۰/۴۳۷	۰/۰۴۱	۰/۴۲۵	حس تعلق
۰/۰۰۹	- ۲/۶۰۷	- ۰/۲۲۳	۰/۰۸۶	- ۰/۲۶۸	احساس ارزشمندی
۰/۶۵۱	۰/۴۵۲	۰/۰۴۲	۰/۰۹۳	۰/۰۴۰	اقتصادی
۰/۱۵۴	- ۱/۴۲۷	- ۰/۱۰۹	۰/۰۷۶	- ۰/۱۳۰	ایمنی و امنیت
۰/۰۰۰	۳/۵۰۴	۰/۲۵۸	۰/۰۷۴	۰/۲۳۴	کالبدی- محیطی
۰/۰۹۸	- ۱/۶۵۹	- ۰/۰۹۸	۰/۰۵۹	- ۰/۱۱۶	امکانات و خدمات

شاخص حس تعلق بیشترین تاثیر مستقیم با ضریب ۰/۴۲ بر بعد ذهنی کیفیت زندگی و شاخص ایمنی و امنیت بیشترین تاثیر غیر مستقیم با ضریب ۰/۳۷ بر عینی کیفیت زندگی در محلات مورد پژوهش داشته است. شاخص بهبودی ذهنی با ضریب ۰/۵۴ بیشترین میزان تاثیر کل را داشته است. کمترین تاثیر مستقیم شاخص رضایت مندی، کمترین تاثیر غیر مستقیم شاخص کالبدی - محیطی بر کیفیت زندگی داشته است.

با توجه به معنا دار نشدن شاخص های اقتصادی، ایمنی و امنیت و امکانات و خدمات که به صورت مستقیم بر کیفیت زندگی محلات مورد پژوهش موثر نبوده اند، جهت بررسی دقیق تر شاخص ها از تحلیل مسیر استفاده شده است. از میان ده شاخص پژوهش ملاحظه می شود که هفت شاخص به صورت مستقیم و سه شاخص به صورت غیر مستقیم بر کیفیت عینی و ذهنی زندگی ساکنان محله های مورد پژوهش، موثر بوده اند.

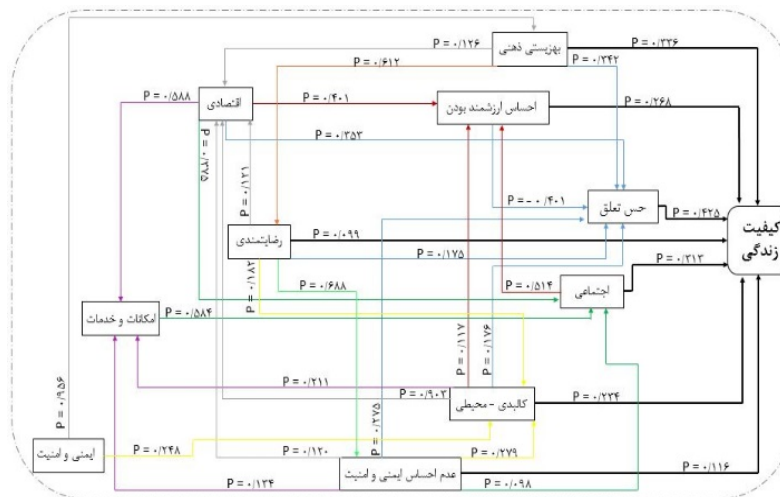
جدول ۹ میزان تاثیر مستقیم، غیر مستقیم و کل شاخص های پژوهش بر کیفیت زندگی

انواع تاثیر			شاخص ها
کل	غیر مستقیم	مستقیم	
۰/۳۷۷	۰/۲۶۱	۰/۱۱۶	عدم احساس ایمنی و امنیت
۰/۰۹۶	۰/۱۹۵	- ۰/۰۹۹	رضایت مندی
۰/۵۰۲	۰/۱۳۷	۰/۳۶۵	اجتماعی
۰/۵۴۱	۰/۲۰۵	۰/۳۳۶	بهبودی ذهنی
۰/۴۲۵	-	۰/۴۲۵	حس تعلق
۰/۴۳۸	۰/۱۷۰	- ۰/۲۶۸	احساس ارزشمندی
۰/۳۸	۰/۳۸	-	اقتصادی

انواع تاثیر			شاخص ها
مستقیم	غير مستقیم	کل	
-	۰/۳۷۹	۰/۳۷۹	ایمنی و امنیت
۰/۲۳۴	۰/۱۰۵	۰/۳۳۹	کالبدی- محیطی
-	۰/۱۸۱	۰/۱۸۱	امکانات و خدمات

بیانگر آن است که مدل تا چه اندازه برازنده ی مجموعه ای از داده است. بنابراین، هر چه مقدار R^2 بالاتر باشد، مدل قوی تر و برعکس. در این پژوهش آماره $R^2 = 55$ است. همچنین مقدار کمیت خطای مدل $e = 0/444$ می باشد. با توجه به آنچه بیان شده ملاحظه می گردد با توجه به برازش مدل تجربی این مدل در سطح متوسط به بالا قرار دارد

جهت برازش مدل نظری پژوهش مدل تجربی ترسیم شده است. براساس این مدل متغیر وابسته کیفیت زندگی و متغیرهای وابسته میانی شامل حس تعلق، اجتماعی و احساس ارزشمند بودن می باشد. جهت ارزیابی مناسب بودن مدل از آماره R^2 استفاده شده است. این آماره مقدار واریانس متغیر وابسته را نشان می دهد که متغیرهای مستقل توانسته است آن را تبیین کنند. در واقع R^2

شکل ۲ روابط میان متغیرهای پژوهش

خود انگیزه عمدتاً در حاشیه ی شهرها شکل گرفت. ویژگی بارز این نوع سکونتگاه ها کیفیت پایین محیطی - کالبدی و از بعد انسانی وجود فقر و تسلسل آن، انواع آسیب های اجتماعی و زندگی به دور از شان و منزلت انسانی و به طور کلی کیفیت زندگی پایین در این سکونتگاه ها است. طیف رویکردهای نظری از نادیده انگاشتن تا بحث توانمندسازی در این سکونتگاه ها طی دهه های

۵ نتیجه گیری

با گسترش شهرنشینی در ایران تحت تاثیر نظریات مدرنیسم و آزاد شدن نیروی انسانی از مناطق روستایی و عمدتاً با تخصص کشاورزی به سمت شهرهای بزرگ و کلانشهرها، به تدریج مشکلات ناشی از مهاجرت روستا به شهر پدیدار گشت. نمود چنین جریانی در شهرها به شکل سکونتگاه های

شکل گیری خرده فرهنگ های کجرو و ایجاد پایگاه بزهکاران اجتماعی شده است. سایر چالش ها از بعد عینی کیفیت زندگی در ابعاد اقتصادی، کالبدی- محیطی و امکانات و خدمات است. این محلات عمدتاً با مشکلاتی همچون عدم رعایت ضوابط و مقررات رسمی و متعارف شهرسازی، کمبود شدید خدمات، رشد سریع کالبدی و جمعیتی، اشتغال غالب غیر رسمی، ناپایداری سازه ای و تاسیساتی و ناپایداری درآمد روبه رو هستند. با وجود مشکلات فراروان در این زمینه، ساکنان این محلات از لحاظ مباحث روانشناختی در وضعیت مطلوبی قرار دارند. به طوری که وضعیت این محله ها در شاخص های همچون حس تعلق و احساس ارزشمند بودن در وضعیت مطلوبی نسبت به سایر شاخص های بعد ذهنی برخوردار هستند. به طور کلی وضعیت محله ی جعفرآباد و دولت آباد به لحاظ بافت اجتماعی و نیروهای تشکیل دهنده ی آن تا حدودی یکسان می باشند. به طوری که در هر دو محله ساکنان آن مهاجران روستایی بوده اند که از روستاهای اطراف به آنجا مهاجرت کرده اند. در بررسی وضعیت محلات به تفکیک از لحاظ شاخص های کیفیت زندگی مشخص گردید که وضعیت ساکنان محله دولت آباد نسبت به جعفرآباد در شرایط مطلوب تری قرار دارند. به طوری که در میان شاخص های مورد پژوهش شاخص کالبدی - محیطی و شاخص اجتماعی به عنوان شاخص هایی بودند که در سطح دو محله اختلاف قابل توجهی داشتند. بررسی وضعیت این دو شاخص بیانگر وضع مطلوبتر محله ی دولت آباد بوده است. در نهایت با بررسی تفصیلی شاخص های موثر بر کیفیت زندگی در سطح دو محله مشخص گردید که هفت شاخص به طور مستقیم بر کیفیت زندگی موثر بوده اند. شاخص های اقتصادی، ایمنی و امنیت و امکانات و خدمات به صورت غیر مستقیم بر کیفیت زندگی موثر بوده اند. شاخص اقتصادی به عنوان شاخصی که بیشترین تاثیر غیر مستقیم را بر کیفیت زندگی در محلات مورد پژوهش داشته است. شاخص بهزیستی ذهنی و اجتماعی دو شاخص بوده اند که

اخیر در ارتباط با این سکونتگاه ها مطرح بوده است. مطالعه وضعیت این سکونتگاه ها در ایران بیانگر آن است که براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ در حدود بیست میلیون نفر در اسکان غیر رسمی و یا بافت های فرسوده زندگی می کنند. روند چنین جریانی سبب مشکلاتی و تبعات بلند مدتی در آینده نه چندان دور برای کل جامعه ی ایران خواهد شد. از این رو، این پژوهش برآن است که وضعیت سکونتگاه های خودانگیخته، از دیدگاه کیفیت زندگی مورد سنجش و ارزیابی قرار دارد. چنین پژوهش هایی کمک کننده به وضعیت این محلات از لحاظ ضعف و قوت و فرصت های برنامه ریزی است. از این رو پژوهش حاضر، برخلاف تحقیقات صورت گرفته در این زمینه، به کیفیت زندگی در سکونتگاه های خود انگیخته و شاخص های موثر بر آن پرداخته است. تفاوت عمده این پژوهش با سایر تحقیقات توجه به شاخص های جامع و کامل ابعاد عینی و ذهنی کیفیت زندگی و سنجش این شاخص ها در سکونتگاه های خودانگیخته است.

یافته های این پژوهش، با نتایج تحقیقات پیشین از جمله؛ رضویان و همکاران (۱۳۹۷)، نوبخت سبحانی و همکاران (۱۳۹۳)، محمدباقر قالیباف (۱۳۹۰)، حسین یغفوری (۱۳۹۰)، دکتر علی شمعی (۱۳۹۵). و غیره همسویی دارد و آن را تایید می نماید. از سوی دیگر، جنبه جدید بودن موضوع به بررسی کیفیت زندگی در اسکان غیر رسمی با دو ویژگی قومی و مذهبی متفاوت که انعکاس آن در دیدگاه ساکنان کاملاً متفاوت بوده است. از این رو، نتایج پژوهش نشان می دهد که کیفیت زندگی چه در بعد عینی و چه در بعد ذهنی در سطح دو محله متفاوت می باشد. افزون بر آن شاخص های موثر در کیفیت زندگی این سکونتگاه ها متفاوت است. این محلات از نظر پتانسیل های اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار دارند. به طوری که می توان بیان داشت از نظر میزان مشارکت و اعتماد میان ساکنان در وضعیت مطلوبی قرار دارند. اما این محله ها، بستر کالبدی برای آسیب های اجتماعی و

- تشویق خانوارها به سرمایه‌گذاری در دارایی‌های کالبدی خویش بر اساس دارایی‌های خانوادگی خویش و دارایی‌های اجتماع محلی؛
- ایجاد سازمان‌های محلی قوی‌تر و با قدرت نمایندگی بیشتر؛
- تحول در روابط میان اجتماع محلی و دولت؛
- تبادلات اجتماعی میان اجتماعات مختلف به صورت مستمر؛
- کاهش هزینه‌ی مسکن با کیفیت‌تر؛
- استفاده از اعتبارات به عنوان وسیله‌ای برای تامین مسکن باکیفیت‌تر و ایمن‌تر؛
- حداکثر استفاده از سرمایه‌های محدود.

بیشترین تاثیر مستقیم و غیر مستقیم را بر کیفیت زندگی داشته‌اند. از آنجا که شاخص اقتصادی به عنوان شاخصی که بیشترین تاثیر غیرمستقیم و شاخص ذهنی و اجتماعی دو شاخص که بیشترین تاثیر مستقیم و غیر مستقیم را بر کیفیت زندگی در محلات مورد پژوهش داشته‌اند. از این رو، با ساخت دارایی‌های برای ساکنان محلات فرودست شهری می‌توان به کاهش فقر و به تبع آن افزایش کیفیت زندگی در این مناطق دست پیدا کرد. در پایان لازم است با توجه به یافته‌های پژوهش راهکارهای متناسب با آن ارائه گردد.

- حمایت از ظرفیت سازمان‌های جمعی برای حفظ و استفاده از دارایی‌های مالی موجود؛
- حمایت از دانش جمعی، برای مثال، چگونگی مدیریت مالی، ساخت‌خانه، ایجاد و ارتقای مشاغل، و تقویت سازمان‌های اجتماعی و مشارکت؛

منابع

منابع لاتین

- Ajzashokohi, Mohammad, Haddad Moghadam, Zohreh (2013), A Study of Factors Affecting the Improvement of the Quality of Urban Life in the Informal Settlement of Five Al-Aba, Journal of Geography and Regional Development, No. 21,
- Ahadnejad, Mohsen, Najafi, Saeed (2015), Assessing the mental quality of life in urban areas using multi-criteria decision-making models (Case study: Employees' neighborhoods and Islamabad, Zanjan), Journal of Research and Planning Urban, Year 6, No. 23, pp. 20-1. Low,
- Arndt, J, (1981) "Marketing and the Quality of Life", Journal of Economic Psychology, Vol. 1: 283-301.
- Irandoost, Kiomars (2010), A Brief Experience of Empowering Informal Settlements in Kermanshah, Quarterly Journal of Geography and Development, No. 20, pp. 78-59.
- Irandoost, Kiomars, Pakzad, Erfan (2015), Assessing the quality of life in informal settlements in the last decade Case study of Dolatabad, Kermanshah, Journal of Social Welfare, Year 15, No. 57, pp. 177-151.

- Irandoost, Kiomars, Sarafi, Mozaffar (2007), Despair and Hope in Informal Settlements: A Case Study of Kermanshah, Social Welfare Research Quarterly, Seventh Year, No. 26.
- Pishgamifard, Zahra, Kalantari, Mohsen, Parhiz, Faryad, Haghpanah, Ehsan (2011), Geographical analysis of drug-related crime centers in Kermanshah, urban and regional studies and researches, 3 (11), 96-75.
- Jamshidi, Alireza, Jamini, Davood, Jamshidi, Masoumeh, Cheraghi, Ramin (2012), Informal housing Prioritization of challenges in Jafarabad neighborhood of Kermanshah, Human Geography Research, 4 (4), 242 -221.
- Hosseini, Seyed Hadi, Bagherian Khadijeh (2014), An Analysis of the Constituent Components of Quality of Life in Nowshahr, Environmental Management Quarterly, pp. 78-55. No. 27 pp. 15-14
- Khatam, Azam (2014), Urban Poverty and Factional Politics in Iran: A Sample of Jafarabad Kermanshah Neighborhood, Goftgoo Socio-Cultural Quarterly, and No. 61. <http://www.goftogu.com/article/2014/09/post-137.html>
- Khorasani Moghadam, Saba, Yazdanfar, Seyed Abbas, Seyed Baqer Hosseini (2015), A Study of Quality of Life Indicators Affecting the Satisfaction of Residents of Informal Settlements Human, Volume 47, Number 1, pp. 117-97.
- Rabbani, Ali, Kianpour, Massoud (2007), A Proposed Model for Quality of Life Case Study of Isfahan, Journal of the Faculty of Humanities and Literature. Journal of Kharazmi University Fifteenth Year Fall and winter 2007 No. 57 and 58 Special Issue of Social Sciences
- Rostamzadeh, Yavar (2011), Organizing and Empowering Informal Settlements in Urban Neighborhoods by Examining the Attitudes of Local Residents, Case Study of Tohid Neighborhood, Bandar Abbas, Quarterly Journal of Urban Management, No. 29. pp. 321-336
- Ziari, Keramatollah, Rafian, Hossein (2015), A Study of Factors Affecting the Quality of Life of Residents of Informal Areas: A Case Study of Hesar Neighborhood in Hamadan, Human Geography Research, Volume 47, Number 1, Spring 1994, pp. 32- 21.
- Salmani, Hassan, Taghvaei, Ali Akbar, Rafieian, Mojtaba (2012), measuring the quality of life in a dilapidated residential environment and its visualization Case study: Hashemi neighborhood in the tenth district of Tehran, Journal of Geography and Urban Planning - Region O, No. 4, and pp. 64-53.
- Informal Housing Empowerment Document, Council of Ministers of the Islamic Republic of Iran, Decree No. 4483 / T29271 dated 11/26/1382.
- Sarrafi, Mozaffar (2002), Towards a Theory for Organizing Informal Housing - Marginalization to the Text of Urbanization, Journal of Urban

- Planning and Architecture of Haft Shahr, Volume 1, Number 8.
- Sarrafi, Mozafar (2014), Social Empowerment and Improvement of Lower Urban Areas in the Light of Good Urban Governance, Fars Province Building Engineering System Organization.
- Faraji Mollai, Amin (2010), Quality of Urban Life Indicators and Planning for Its Improvement, Master Thesis, University of Tehran, pp. 1-16
- Lotfi, Sedigheh (2009), The Concept of Quality of Urban Life: Definitions, Dimensions and Measurement in Urban Planning, Journal of Human Geography, First Year, No. 4, pp. 18-1
- Najafi, Sohrab, Shiri, Kobra (2013), A Survey of Marginalization in Jafarabad Neighborhood of Kermanshah, Kermanshah Disciplinary Science, Fourth Year, No. 13, pp. 75-65.
- Chen Y. Sun G. Guo X., Chen S., Chang Y., Li Y., Sun Y. (2017). Factors affecting the quality of life among Chinese rural general residents: a cross-sectional study, Public Health, Vol. 146, PP. 140-147. doi.org/10.1016/j.puhe.2017.01.023
- Delfim Sonnets, L. and Isabel, M., (2006), Monitoring Urban Quality of Life Experience, Social Indicators Research.
- Dissart, J. Deller, S. (2000). "Quality of Life in the Planning Literature". Journal of Planning Literature, 15: 135-161.
- Greco Giulia, Skordis-Worrall Jolene, Mkandawire Bryan, Mills Anne (2015). What Is a Good Life? Selecting Capabilities to Assess Women's Quality of Life in Rural Malawi, Social Science & Medicine 130 69-78.
- Hagerty, M., R. Cummins, K. Ferriss, A. Michalos, M. Perterson, A. Sharpe, J. Sirgy, and J. Vogel, "Quality of Life Indexes for National Policy: Review and Agenda for Research," Social Indicators Research, Vol. 55, 2001, p. 196. Mercer Human Resource Consulting, (2007), Quality of Living Survey. <http://www.mercer.com>
- Hall, Peter & Ulrich, Preiffer. (2000), Urban future 21. A Global Agenda for Twenty-first Century Cities, E&FN Spone London.
- Khatam, Azam (2014), Urban and Urban Factors in Iran: A Case Study of Jafar Abad Kermanshah, Quarterly Journal of Social Dialogue, and No. 61.82 <http://www.goftogu.com/article/2014/09/post-137.html>
- Morais, Paulo, Vera L. Miguéis, and Ana S. Camanho, "Quality of Life Experienced by Human Capital: An Assessment of European Cities," Social Indicators Research, Vol. 110, No. 1, 2001, pp. 1-20.
- Murdie, R.A., Rhyne, D., Bates, J., (1992). Modeling Quality of Life Indicators in Canada: A Feasibility Analysis. Institute of social Research: York University, Toronto.
- Peshaghani Fard, Zahra, Kalantari, Mohsen, Parizh, Faryad, Hagh Panah, Ehsan (2011), Geographical

- analysis of crime-related crime-related crime centers in Kermanshah, Urban and Regional Studies and Research, Third Year , No. 11: 96-75.
- Romney, David M., Roy I. Brown, and Prem S. Fry. (1994). Improving the quality of life: Prescriptions for change. Social Indicators Research. 33: 237-72.
- Rostamzadeh, Yavar (2011), Organization and empowerment of informal settlements in urban neighborhoods by studying the attitudes of local residents, case study of Tohid neighborhood, Bandar Abbas city, Urban Management Quarterly, No. 29.
- Santos, L. D. and Martins, I., (2007), Monitoring Urban Quality of Life: The Porto Experience, Social Indicators Research, No. 80, PP. 411-425.
- Schmit, R., (2002), Considering Social Capital in Quality of life Assessment: Concept and Measurement, Social Indicators Research, No. 58, PP. 403-428.
- Slavuj L. (2012), Objective and subjective indicators in the study of the concept of quality of life, Geoadria, 17 (1), pp. 73-92.
- Stiglitz, J.E., A. Sen, and J-P. Fitoussi (2009) Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, The Commission, Paris, <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>.
- The document on the empowerment of informal settlements, the Board of Ministers of the Islamic Republic of Iran, Resolution No. 4483/29271 dated 26/11/1382.
- UN- HABITAT (2003), the Challenge of Slums; Global Report on Settlement.
- Z.V.Krinitcyna¹, a, T.R.Mikhailova¹, and M.V.German² (2015) Quality of life as the basis for achieving social welfare of the population, SHS Web of Conferences 28.